УДК 340.13

DOI 10.37566/2707-6849-2021-1(34)-14

Тарас ПАШУК,
*старший юрист Секретаріату
Європейського суду з прав людини,
кандидат юридичних наук*

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ: ДО ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Вступ. Забезпечення ефективного та якісного судочинства впродовж розумного строку є завданням, яке постійно породжує нові виклики перед державою, зокрема перед судовими органами. Зловживання процесуальними правами є одним із питань, які лежать у цій площині. Дане питання останнім часом повертає до себе дедалі більше уваги у правничому середовищі. З одного боку, відсутність повноцінного правового регулювання зловживання процесуальними правами у вітчизняному кримінальному процесі породжує низку проблем у досягненні цілей кримінального провадження з огляду на обмежені можливості суду реагувати на такі негативні явища. З другого боку, яскравіша присутність цього процесуального інституту в інших процесуальних галузях породжує різноманітну практику його застосування.

Поряд з цим залишаються дискусійними саме поняття зловживання процесуальним правом і його ознаки, а судова практика свідчить про те, що не завжди встановлюється належне співвідношення цього поняття з іншими

суміжними поняттями, такими як: правомірна реалізація процесуального права, відмова від реалізації права, процесуальна помилка, невиконання чи неналежне виконання процесуального обов'язку. Тема є вкрай делікатною, оскільки надто широке тлумачення і безпідставне розширення сфери застосування інституту зловживання процесуальними правами ризикує породити інші проблеми: необґрунтоване обмеження правомірної поведінки сторін у процесі, втручання у свободу діяльності захисника, порушення права на судовий захист, обмеження фундаментального права на доступ до суду тощо.

Для подальшої розробки цієї теми важливими є погляди Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо розуміння явища зловживання суб'єктивним правом та, зокрема, зловживання суб'єктивним процесуальним правом. Відтак, метою статті є запропонувати загальнотеоретичний аналіз окресленої проблеми та визначити шляхи її вирішення з використанням порівняльно-правового методу дослідження та аналізу розвитку цього питання на міжнародно-правовому рівні.

У скаргах заявників до ЄСПЛ про порушення їх прав державою доволі часто постає питання про те, що такі порушення супроводжувалися різного роду недобросовісною поведінкою представників держави, їх перевищенням влади та повноваженнями, зловживання повноваженнями та правами. Такі явища становлять типовий предмет уваги ЄСПЛ, оскільки весь механізм захисту прав людини за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) спрямований, за великим рахунком, на захист особи від сваволі держави.

Нерідко такий захист може знадобитися і від зловживання саме процесуальними правами та повноваженнями з боку державних органів. У такому розрізі проблема процесуального зловживання може потрапляти під дію різних норм Конвенції і викривати грубі та цинічні випадки порушення прав людини. Прикладів може бути безліч. Найбільш тяжкі процесуальні зловживання можуть призвести до порушення права на життя чи до порушення заборони катувань, яке застосовується з метою отримання зізнання у злочині. Зловживання може проявлятися у випадку порушення права на особисту свободу та права на мирні зібрання, коли особу, скажімо, затримують на мітингу з політичних мотивів [1]; порушення права на особисту свободу та приватне життя, коли затримання особи та обшук її житла чи офісу здійснено з метою перешкоджання її суспільно важливій діяльності [2]. У цих випадках поряд з порушенням статті Конвенції, яка гарантує відповідне право людини, ЄСПЛ може встановити ще й порушення ст. 18 Конвенції, яка стосується заборони застосування обмежень прав людини в інших цілях, ніж ті, що дозволені Конвенцією. Охопити усі аспекти проблеми процесуальних зловживань з боку держави в рамках даної статті не можливо і це не є її завданням. Важливо відзначити, що поряд із проявами процесуальних зловживань з боку держави проблема зловживання процесуальними правами може постати у практиці ЄСПЛ і з іншого

боку, коли такі недобросовісні дії вчиняє вже не держава, а заявник. Розглянемо докладніше цей аспект проблеми.

Сфера застосування. По-перше, це питання може становити предмет скарги про порушення Конвенції, у якій особа стверджує, що реакція державних органів на зловживання процесуальними правами призвела до порушення прав, які гарантовані Конвенцією. Наприклад, у одній зі справ адвоката було визнано винним у неповазі до суду за невірноважені емоційні висловлювання у судовому засіданні та піддано покаранню у виді 5-денного позбавлення волі. Коли адвокат поскаржився до ЄСПЛ, стверджуючи про недотримання його процесуальних прав під час ухвалення рішення про застосування такої санкції, ЄСПЛ встановив порушення ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд) з огляду на порушення принципу неупередженості у провадженні щодо цього адвоката [3].

Проте остання практика свідчить про строгий підхід ЄСПЛ до можливості застосування ст. 6 Конвенції до таких проваджень, які є за своєю суттю радше дисциплінарними, а не кримінальними. Так, у нещодавній справі щодо Ісландії заявниками були двоє адвокатів, які діяли як захисники обвинувачених у одному відомому кримінальному провадженні. Під час цього провадження у суді першої інстанції заявники забажали припинити свої повноваження. Серед причин вони вказували про те, що сторона захисту не мала належного доступу до важливих документів; що сторона обвинувачення незаконно прослуховувала телефонні розмови між ними та їхніми клієнтами; що загалом протягом кримінального провадження були порушені права захисту відповідно до Конституції та Конвенції. На думку адвокатів, права їхніх клієнтів були настільки грубо порушені, що адвокати були зобов'язані відмовитись від подальшої участі у справі. Вони зазначили, що обговорили це питання зі своїми клієнтами та дали зрозуміти, що останні схвалили їх рішення. Однак суд першої інстанції відмовив у цьому клопотанні, відзначаючи, що заявники належним чином прийняли свої обов'язки захисників і що відмова від здійснення захисту не допускалася, якщо існував ризик того, що розгляд справи суттєво затягнеться, як це і було б у даній справі. Незважаючи на таку позицію суду, заявники у чергове судове засідання не з'явились. Суд змушений був призначити інших захисників, що надалі негативно вплинуло на загальний строк судового розгляду. Що ж стосується двох заявників, то суд оштрафував кожного приблизно на 6200 євро за неповагу до суду та за спричинення непотрібних затримок у процесі. Національний суд відзначив, що заявникам було надано достатньо часу для того, щоб підготувати захист обвинуваченого у період до дати призначеного основного слухання, а рішення заявників не брати участі у судовому засіданні спричинило непотрібну затримку у справі та, таким чином, зашкодило інтересам їхніх клієнтів та інших обвинувачених. Крім того, з огляду на те, що суддя відхилив їх клопотання

про складення повноважень захисників, поведінка заявників у частині відмови здійснювати захист підсудних була такою, що становила неповагу до суду.

Подаючи скаргу до ЄСПЛ, заявники скаржились, що накладення штрафу суперечило їхнім правам на справедливий суд (ст. 6 Конвенції) та заборону покарання не на підставі закону (ст. 7 Конвенції). Проте перше питання, яке постало в даній справі, було те, чи взагалі ст. 6 Конвенції застосовується, з огляду на те, що вона гарантує певний комплекс процесуальних прав лише у справах щодо прав та обов'язків «цивільного характеру» чи «кримінального обвинувачення» заявника. Безспірним було те, що процедура накладення штрафу на адвокатів не становила «цивільне провадження». Основна дискусія точилася щодо того, чи можна було таку процедуру витлумачити як таку, що потрапляє під кримінально-правовий аспект ст. 6, який тлумачиться ЄСПЛ як автономна концепція. Для цього ЄСПЛ аналізував не лише належність відповідного складу правопорушення до певної галузі національного законодавства, а й вивчав суть правопорушення, а також природу та суворість санкції. Врешті, Велика Палата ЄСПЛ дійшла висновку, що ст. 6 Конвенції не застосовується у кримінально-правовому аспекті, незважаючи на суттєвий штраф, оскільки таке провадження, хоча й мало репресивний характер, тим не менше воно було саме дисциплінарним, а не кримінальним. Як наслідок, не застосовувалася і ст. 7 Конвенції, яка передбачає окремі матеріально-правові гарантії в частині відповідальності саме за кримінальне правопорушення [4].

По-друге, зловживання правами, у т. ч. у процесуальному порядку, окремо може постати у практиці ЄСПЛ в силу ст. 17 Конвенції, яка прямо забороняє зловживання правами, що передбачені у Конвенції. У практиці щодо ст. 17 Конвенції ЄСПЛ звертав увагу на неприпустимість реалізації конвенційних прав у контексті: (1) просування ненависті та нетерпимості; (2) насильства; (3) ксенофобії та расової дискримінації; (4) антисемітизму; (5) ісламофобії; (6) тероризму і військових злочинів; (7) заперечення та перегляд чітко встановлених історичних фактів, таких як Голокост (8) тоталітарної ідеології та інших політичних ідей, несумісних з демократією [5]. У тих випадках, коли встановлено, що особа має цілі, які заперечують основні цінності Конвенції, ЄСПЛ відмовляє у захисті відповідного права. Хоча ця стаття має відносно вузьку сферу застосування, не виключено, що реалізація конвенційних прав у процесуальній формі може зазіхати на основоположні цінності Конвенції (наприклад, поширення мови ворожнечі у клопотаннях чи поясненнях, у результаті чого особу притягають до відповідальності та обмежують у здійсненні відповідних процесуальних прав), і в такому випадку це право не підлягатиме захисту.

По-третє, явище зловживання процесуальними правами може проявитись у провадженні вже у самому ЄСПЛ, і цей міжнародний орган змушений реагувати з метою здійснення належного провадження у конкретній справі або ж загалом забезпечення свого ефективного функціонування. Справи, в яких ЄСПЛ визнав

зловживання правом на звернення відповідно до ст. 35 § 3 (а) Конвенції, можна згрупувати за п'ятьма типовими категоріями: (1) подання заявником оманливої інформації; (2) використання образливої мови; (3) порушення обов'язку зберігати конфіденційність провадження у справах про мирне врегулювання; (4) заява явно сутяжницька або позбавлена будь-якої реальної мети; (5) інші випадки [6, с. 48]. У випадку встановлення зловживання правом на звернення до ЄСПЛ така скарга відхиляється як неприйнятна. Більше того, у виняткових випадках до представника може бути застосовано заборону здійснювати представництво на підставі Правила 36 § 4 (б) Регламенту ЄСПЛ [7].

Ознаки зловживання процесуальними правами. Під час застосування ст. 35 § 3 (а) Конвенції ЄСПЛ у своїй практиці зазначив, що поняття «зловживання» слід розуміти у звичайному значенні, прийнятому загальною теорією права, а саме як використання суб'єктом свого права з метою, яка суперечить призначенню такого права, шляхом заподіяння шкоди. ЄСПЛ наголошує, що кваліфікація дій як зловживання правом за ст. 35 Конвенції, тобто у контексті звернення до ЄСПЛ, є винятковим процесуальним заходом [8].

Тобто практика ЄСПЛ виділяє такі змістовні ознаки зловживання правом: (1) використання права всупереч його призначенню; (2) наявність шкоди; (3) винятковість таких дій. Остання умова свідчить про намагання звузити зміст такого поняття явними та беззаперечними обставинами, і це свідчить про підвищення стандарту доказування даних обставин.

Як бачимо, проблема зловживання правом передусім стосується суб'єктивної сторони діяння, а саме умови використання права з особливою метою. Ця умова дає змогу відмежувати зловживання від інших суміжних явищ, зокрема помилкових дій у реалізації процесуальних прав, відмови від реалізації процесуального права. Визначальним тут є психічне ставлення особи, зокрема добросовісність чи недобросовісність поведінки суб'єкта. Ця умова одразу породжує низку практичних проблем, адже для юридичної кваліфікації діяння як зловживання правом потрібно буде встановити, що при реалізації свого права особа насправді має іншу мету, ніж та, заради якої це процесуальне право передбачене. Складність полягає у тому, що поведінка особи, як і її конкретне діяння, може мати одночасно декілька цілей. Скажімо, особа може клопотати про перенесення судового засідання, про відвід судді, про проведення додаткової експертизи, намагаючись захистити свої інтереси та бажаючи отримати справедливе судочинство. Проте поряд з цим, навіть маючи правові підстави на такі дії, особа може насправді мати іншу мету, наприклад затягти провадження, дочекатись спливу строків давності кримінальної відповідальності, настання умов амністії, вивести інших учасників процесу з рівноваги, помститись у відповідь на зловживання у процесі іншою стороною чи судом, добитися зміни не вигідного складу суду, отримати певне преюдиційне рішення у іншому

провадженні, послабити суспільний інтерес до справи тощо. Встановити, яка мотивація, які цілі ставить особа, реалізуючи свої процесуальні права, може бути завданням непростим, з огляду на можливу множинність цілей людської діяльності. У результаті недостатньої уваги до цієї змістової умови зловживання правом може зазнати занадто широкої інтерпретації. Надмірний розвиток цього інституту нестиме серйозні ризики для повноцінної реалізації прав захисту, для стратегії та тактики процесуальної поведінки, зокрема діяльності захисника. Неврівноважена лінія державних органів у сфері боротьби зі зловживанням процесуальними правами стороною захисту може зрештою безпідставно обмежити особу у праві на справедливий суд. Тим не менше ці застереження не можуть заперечити необхідність існування даного інституту, питання ж полягає у визначенні правильних меж його застосування.

Для розв'язання цієї проблеми показовою є практика ЄСПЛ щодо ст. 18 Конвенції, яка забороняє обмежувати права людини у цілях, які не передбачені Конвенцією. Враховуючи множинність цілей соціальної діяльності, ЄСПЛ відзначив, що існує значна відмінність між випадками, коли, з одного боку, офіційна мета обмеження конвенційного права справді зумовила дії органів влади, хоча вони також прагнули отримати якусь іншу перевагу, а з другого – коли офіційна мета була просто прикриттям, яке уможливлювало владі досягти сторонніх цілей, які якраз і були головним напрямом таких зусиль [9]. Тому обмеження права порушить ст. 18 Конвенції, якщо таке обмеження головним чином призначене для іншої мети, яка не передбачена Конвенцією; іншими словами, якщо ця інша мета є переважуючою. І навпаки, якщо офіційна мета була основною, тоді обмеження не суперечить ст. 18, навіть якщо воно також має й іншу мету (п. 305 рішення ЄСПЛ у справі Мерабішвілі проти Грузії [9]). Те, яка мета є переважуючою, залежить від усіх обставин справи. Оцінюючи цей аспект, ЄСПЛ враховує характер і ступінь неможості прихованої мети та той факт, що Конвенція була розроблена для підтримки та пропаганди ідеалів і цінностей демократичного суспільства, що регулюється верховенством права (п. 307 згаданого рішення ЄСПЛ).

Національний контекст. Хоча зазначений підхід ЄСПЛ розвивався з точки зору процесуальних зловживань держави, він має значення також і для аналізу фактів можливого зловживання процесуальними правами у національному юрисдикційному процесі з боку сторони захисту. Якщо буде встановлено, що переважуючою метою процесуальної дії чи бездіяльності особи була не реалізація права, яке скоріше використовується як привід чи прикриття такої поведінки, а досягнення іншої мети, яка суперечить призначенню даного процесуального права, то перша умова зловживання виконана. Другою умовою є встановлення шкоди внаслідок таких дій, що може проявлятися у заподіянні шкоди інтересам судочинства та належному здійсненню правосуддя, інтересам інших осіб. Безумовно, наявність такої шкоди

має бути належним чином доведена. Нарешті, третя умова – відповідні обставини мають бути встановлені однозначно і вони не зводяться лише до помилкових дій особи, а свідчать про вольовий недобросовісний характер поведінки, спрямованої на заподіяння такої шкоди.

У процесуальних кодексах України передбачено низку заходів для реагування на зловживання процесуальними правами, серед яких – зокрема, попередження, видалення із зали судового засідання, штраф, окрема ухвала тощо. При цьому у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) міститься вужче коло заходів порівняно із іншими процесуальними кодексами, у яких цей інститут присутній більш виразно. Так, КПК не дозволяє застосувати окрему ухвалу чи штраф у випадку виявлення фактів зловживання процесуальними правами, проте суди намагаються розвивати практику присікання зловживання процесуальними правами.

У цьому відношенні варто звернути увагу на приписи ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), яка встановлює адміністративну відповідальність за неповагу до суду. Сучасна судова практика за цією статтею є доволі обмеженою, хоча органи суддівського самоврядування уже давали рекомендації щодо порядку застосування цієї норми. У зв'язку з цим варто відзначити таке.

По-перше, природа заборони, встановлена у ст. 185-3 КУпАП, якраз і свідчить про те, що вона повинна охопити вагомую частину такого негативного явища, як зловживання процесуальними правами і надати можливість суду реагувати на такі дії чи бездіяльність учасників процесу. Інститут відповідальності за неповагу до суду в багатьох країнах розвинутий в різних аспектах, стосується різних стадій процесу, в тому числі й стадії виконання, і не зводиться лише до неналежних висловлювань в залі судового засідання. По-друге, відносно визначені поняття, які використовуються у цій нормі, зокрема, у приписі «вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил», уможлиблюють охопити широкий спектр явища зловживання процесуальними правами, виходячи зі змісту цього поняття, як це описано вище. Проте за відсутності більш докладної правової регламентації, така норма вимагає уніфікованого розвитку та конкретизації в судовій практиці задля підвищення її передбачуваності для суб'єктів, на яких ця норма може бути поширена. По-третє, викликає застереження санкція цієї норми, яка може видатись недостатньо суворою для досягнення цілей боротьби з процесуальним зловживанням. По-четверте, питання може виникнути і щодо можливості застосування цієї норми у різних судових інстанціях, з огляду на встановлене у законі право особи на апеляційне оскарження рішення про притягнення до адміністративної відповідальності. Але щодо цього слід звернути увагу на вже згадану вище практику ЄСПЛ щодо обмеженої сфери дії ст. 6 Конвенції до таких

дисциплінарних проваджень (йдеться про рішення щодо Ісландії від 22 грудня 2020 року [4]), а також на приписи ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції про те, що право на оскарження гарантується Конвенцією лише для справ кримінального обвинувачення і про те, що таке право може бути обмежено у випадках малозначності справи або ухвалення рішення найвищим судом як судом першої інстанції.

Висновки. Таким чином, зловживання особою її процесуальними правами вивчається у практиці ЄСПЛ як з точки зору скарг щодо можливих порушень внаслідок застосування державою заходів боротьби з таким явищем, так і з точки зору застосування цих заходів самим ЄСПЛ внаслідок зловживання заявниками правом на звернення. До основних ознак зловживання процесуальними правами, які випливають з практики ЄСПЛ, варто віднести: (1) використання права всупереч його призначенню (в умовах множинності цілей поведінки особи ця ознака передбачає необхідність встановлення домінуючої мети у діянні особи); (2) наявність шкоди; (3) винятковість такого діяння (що свідчить про необхідність обмежити таке явище явними та очевидними фактами зловживання). Сукупність цих ознак доцільно використовувати для правильного визначення меж застосовності даного поняття і відмежовувати його від інших суміжних понять. Крім того, недостатність законодавчого регулювання даного інституту в кримінальному процесі України зумовлює необхідність розвитку практики за ст. 185-3 КУпАП щодо адміністративної відповідальності за неповагу до суду, приписи якої дають широкий потенціал для правотлумачної діяльності.

Перелік використаних джерел

1. ECtHR, *Navalnyy v. Russia* [GC], nos. 29580/12 and 4 others, 15 November 2018. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187605>
2. ECtHR, *Aliyev v. Azerbaijan*, nos. 68762/14 and 71200/14, 20 September 2018. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-186126>
3. ECtHR, *Kyprianou v. Cyprus* [GC], no. 73797/01, ECHR 2005-XIII. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671>
4. ECtHR, *Gestur Jónsson and Ragnar Halldór Hall v. Iceland* [GC], nos. 68273/14 and 68271/14, 22 December 2020. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207115>
5. Council of Europe/European Court of Human Rights, *Guide on Article 17 of the European Convention on Human Rights Prohibition of abuse of rights*, 2020. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_17_ENG.pdf
6. Council of Europe/European Court of Human Rights, *Practical Guide on Admissibility Criteria*, 2021. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_ENG.pdf
7. ECtHR, *Chepelenko and Others v. Ukraine* (dec.), nos. 15117/17, 18635/17, 18655/17, 251/18 and 3633/18, 28 January 2020. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201597>

8. ECtHR, *Miroļubovs and Others v. Latvia*, no. 798/05, 15 September 2009. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93983>

9. ECtHR, *Merabishvili v. Georgia* [GC], no. 72508/13, 28 November 2017. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178753>

ПАШУК Т. Зловживання процесуальними правами: до загальнотеоретичної характеристики поняття (на матеріалах практики Європейського суду з прав людини).

Досліджується поняття зловживання процесуальними правами на основі правових позицій Європейського суду з прав людини. Встановлено, що основними ознаками цього поняття є використання права всупереч його призначенню; наявність шкоди; винятковість діяння. Проаналізовано стан законодавчого регулювання даного інституту в Україні і можливості розвитку практики щодо адміністративної відповідальності за неповагу до суду.

Ключові слова: зловживання процесуальним правом, реалізація суб'єктивного права, неповага до суду.

ПАШУК Т. Злоупотребление процессуальными правами: к общетеоретической характеристике понятия (на примере практики Европейского суда по правам человека).

Исследуется понятие злоупотребления процессуальными правами на основе правовых позиций Европейского суда по правам человека. Установлено, что основными признаками этого понятия является использование права вопреки его назначению; наличие вреда; исключительность действия. Проанализировано состояние законодательного регулирования данного института в Украине и возможности развития практики по административной ответственности за неуважение к суду.

Ключевые слова: злоупотребление процессуальным правом, реализация субъективного права, неуважение к суду.

Taras PASHUK. Concept of abuse of procedural rights: general theoretical analysis (based on the case-law of the European Court of Human Rights).

The author analyses the concept of abuse of procedural rights with reference to the case-law of the European Court of Human Rights (ECtHR). In their applications to the ECtHR the applicants often claim that the violations the European Convention on Human Rights (the ECHR) were accompanied by various abuses by the domestic authorities. Such abuses may be of procedural nature and those matters are examined by the ECtHR quite often because the Convention is primarily aimed at protecting an individual from State arbitrariness. At the same time, the problem of abuse of procedural rights may arise

before the ECtHR, when such acts were committed by an applicant. This aspect of the problem is being examined in the present article.

In this regard the issue of abuse of procedural rights appears in the case-law of the ECtHR in the context of the complaints concerning the alleged violations of rights under the ECHR. This may happen when the State measures to address such a negative phenomenon (for example, penalty for the abuse of procedural right) may at the same time affect the fundamental rights under the Convention. Apart from that, this issue may arise in the context of the application of restrictive measures by the ECtHR itself due to applicants' abuse of their right of individual petition to the ECtHR. The main features of the abuse of procedural rights arising from the case-law of the ECtHR are the following: (1) using the procedural right contrary to its purpose (in view of multiple purposes of human conduct, this condition implies the need to establish a dominant purpose in the procedural conduct of the person); (2) the presence of damage resulting from such procedural conduct; (3) the exceptional nature of such procedural conduct (implying the necessity to focus on the explicit and obvious facts of procedural abuses). The combination of these features should be used cumulatively in order to determine correctly the limits of applicability of this concept and distinguish it from other related concepts, such as legitimate use of procedural right, refusal to use the procedural right, good-faith mistake in procedural conduct. In addition, the lack of legislative regulation of this institution in the law on criminal procedure of Ukraine calls for the development of judicial practice under Article 185-3 of the Code of Administrative Offenses of Ukraine as regards the administrative liability for contempt of court. It is argued that the provisions of Article 185-3 of that Code, if given appropriate judicial interpretation, can cover a wide range of procedural abuses.

Key words: abuse of procedural right, realisation of subjective right, contempt of court.